

אב התשע"ג

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל
להפטרות הנחמה בישיעהו
לפרשת ואתחנן (על פי שיעורים של הרב משה ליכטנשטיין)

2. הרמב"ם בפתיחתו לתעניות ההיסטוריות בלוח

השנה:

"יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו אותן הצרות, שבזכרון דברים אלו נשוב להיטיב שנאמר והתודו את עונם ואת עון אבותם וגו'".

לאור האופי הכפול של תשעה באב, מתבקשת תגובה כפולה – הן דברי נחמה לעם האבל והן קריאה לתשובה לאור לקחי החרבן. לכן, בעקבות תשעה באב, סדר ההפטרות פותח במהלך כפול. בראשונה, ההפטרות מתמקדות במסר מנחם ומרגיע הבא לאושש את העם האבל, ועל כן מיד לאחר תשעה באב, אנו פותחים בקריאת שבע הפטרות נחמה, ולאחר מכן ישנו מעבר לקריאת פרקי תשובה. אמנם, ההפטרות הללו צמודות בלוח השנה לימי התשובה של אלול ותשרי, אך הן משתלבות עם הפטרות הנחמה של הקיץ כחלק מתגובתנו לתשעה באב.

כידוע ישנו פולמוס ארוך בנוגע לשאלה מי כתב את חלקו השני של ספר ישעיהו. ישנם חוקרים רבים הטוענים כי שני אנשים שונים כתבו את ספר ישעיהו. לטענתם, שני הספרים קובצו לספר אחד ונקראו 'ישעיהו', כיון שגם לנביא השני ישעיהו. דבריהם התבססו על מספר טיעונים. נציין את העיקריים מביניהם:

- עד פרק מ' עוסק הספר בעליית ממלכת אשור ונפילתה, וממלכות יהודה וירושלים באותה תקופה. מפסוק מ' ואילך מזכיר ישעיהו את כורש מלך פרס, ואם כן הנבואה היא בימי שיבת ציון ולא בימי אחז.
- בין שני חלקי הספר חוצצים מספר סיפורים על חזקיהו וישעיהו. המקבילה של סיפורים אלו מופיע בספר מלכים. אותם סיפורים הם סיכום של ספר

מנהג קריאת הפטרות נחמה לאחר תשעה באב מתועד בהרחבה ע"י הראשונים וממשיך עד ימינו. כפי שהעירו **1. בעלי התוס' (מגילה ל"א: ד"ה ראש חדש)** מדובר בנוהג ותיק מקדמת דנא, אשר שרשיו במנהג הארץ-ישראלי העתיק המוכר לנו ממדרשי הפסיקתא: "לפי שאנו נוהגין על פי הפסיקתא לומר ג' דפורענותא קודם תשעה באב ואלו הן דברי ירמיה שמעו דבר ה' חזון ישעיהו ובתך תשעה באב שב דנחמתא ותרתי דתיבתא ואלו הן נחמו נחמו ותאמר ציון עניה סוערה לבדה אנכי אנכי רני עקרה קומי אורי שוש אישי דרשו שובה".

ומסביר הרב משה ליכטנשטיין שישנן שתי תגובות לחרבן:

א. אבלות

ב. תשובה.

הצרה מביאה לידי תחושות וביטויים של אבלות על אבדן העולם שהיה ואיננו עוד, כשעיקר האבלות הינו ההתמודדות עם הכאב וההלם של הסתלקות והרס דבר שהאדם בטוח ביציבותו וקיומו. השבר נובע מהמפגש עם עולם שבו נחרבו ומתו גורמים מרכזיים ביותר בחייו של האדם, גורמים שהיו כה קבועים ויציבים עד שאיננו יכול לתאר את חייו בלעדיו, ואשר בתוך תוכו לא האמין שבאמת ייעלמו, למרות ההכרה הרציונלית שהאובדן אפשרי, ואף צפוי. תשעה באב הינו יום אבלות על חרבן המקדש, כפי שמפורש כבר בש"ס במקומות מספר, ולכן מתבקשת תגובה של נחמה בעקבותיו.

נוסף על כך, יש בתשעה באב גם אלמנט של תשובה, שהרי ניתן ללמוד מלקחי העבר את המסר של מחיר החטא והצורך בתשובה למנוע את הישנותה. נקודה זו בוקעת ועולה מתוך הגמרא בפסחים (נ"ד:): המגדירה את תשעה באב כתענית ציבור השייכת למשפחת תעניות הצבור שהן ימי תוכחה ותשובה, והודגשה ע"י

(ג) קול קורא במדבר פנו דרך ה' ישרו בערבה
מסלה לאלהינו: (ד) כל גיא ינשא וכל הר וגבעה
ישפלו והיה העקב למישור והרכסים לבקעה:
(ה) ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדו כי פי ה'
דבר: ס

(ו) קול אמר קרא ואמר מה אקרא כל הבשר חציר
וכל חסדו פציץ השדה: (ז) יבש חציר נבל ציץ פי
רוח ה' נשבה בו אכן חציר העם: (ח) יבש חציר
נבל ציץ ודבר אלהינו יקים לעולם:

(ט) על הר גבה עלי לך מבשרת ציון הרימי בכח
קולך מבשרת ירושלים הרימי אל תיראי אמרי
לערי יהודה הנה אלהיכם: (י) הנה אדני ה' בןחן
בוא וזרעו משלה לו הנה שכרו אתו ופעלתו
לפניו: (יא) פרעה עדרו ירעה בזרעו יקבץ טלאים
ובחיקו ישא עלות ינהל: ס

הנבואות בחלק השני של ספר ישעיהו קשים יותר
לחלוקה בהשוואה לנבואות שבחלק הראשון. פסוקים
אלו הם דוגמה מובהקת לכך. ההחלטה כיצד לחלק בין
הנבואות איננה חד משמעית. פסוקים אלו, על כל פנים,
מהווים יחידה אחת. המאחד ביניהם הוא הקריאות,
הקול. בין אם הנבואות נאמרו בפעם אחת ובין אם
קובצו, הם מהווים יחידה אחת. נעסוק בכל חלק לגופו.

החלק הראשון קורא לנחם את ישראל, הסיבה לכך היא
שימלאה צבאה וינרצה עונה. יש להבחין בכך שגאולה זו
היא גאולה של 'בעיתה', גאולה שאינה תלויה בתשובה
של ישראל. שני הפסוקים פונים ליעדים שונים, בפסוק
א' פונים לעם ובפסוק ב' פונים לירושלים. ונשאלת
השאלה מהי אותה ירושלים, כיצד ניתן לפנות לעיר,
וכיצד ניתן לנחמה? אלא שיש לאמר שספר ישעיהו
הופכת ירושלים להיות דמות, והיא מסמלת את ארץ
ישראל העומדת בחורבותיה.

החלק השני של הנבואה פותח בקול קורא. אותו קול
קורא לפנות דרך במדבר, לישר מסילה בערבה, על מנת
שברוך זו יבוא ה'. (רבים טועים בפסוק וקוראים 'קול
קורא במדבר', אך ודאי שזו קריאה שגויה, וצריך לקרוא
- 'קול קורא, במדבר פנו דרך).

4. אבו כספי:

ד"ה קול קורא במדבר: אין טעמו שהקול הקורא היה
שוכן במדבר, אבל היה בשמים בארץ בישוב, ואולם היה
אומר כי במדבר יפנו דרך ה' ובערבה יישרו מסילה ולכן
שמו זקף בשם "קורא" וגעיא בשם "במדבר".

5. ר' שלמה מאריני, ספר תיקון עולם:

בעבור שני דברים היה נראה שזאת הגאולה תהיה בלתי
אפשרית, האחד מצד שפלות ישראל עד הקצה והשנית
היות האומות בגובה רום ההצלחות הזמניות. על שני
אלה היו בוכים ר' יהושע ור' טרפון וחבריהם כששמעו

ישעיהו, סיפורים המספרים מה עשה והיכן פעל,
וניתן לראות בהם את סופה של נבואת ישעיהו.

ג. שני החלקים עוסקים בנושאים שונים, והאופי
שלהם שונה. החלק השני עוסק בעיקר בגלות, בעוד
החלק הראשון פונה לישראל כאשר הם יושבים על
אדמתם.

בבואנו לדון בשאלה זו עלינו להקדים ולשאול מהי הדרך
הראויה להתמודד עם ביקורת המקרא בכלל. ברצוני
ללכת בזה בדרכו של הרב קוק, המבקש לבנות 'ארמון
התורה ממעל לה'. ראשית עלינו לבנות את התורה מעל
הטענה המדעית, לבדוק האם בהכרח יש כאן כפירה ואם
ניתן לחלק בין הטענה המדעית לזו הדתית. במקרה
שלנו, עלינו לשאול את עצמינו האם ניתן לחלק את
ישעיהו לשנים ובכל זאת להאמין בנבואתו. לאחר
שנחקר נקודה זו עלינו לדון בדברים לגופם, דהיינו האם
החלוקה של ספר ישעיהו לשנים נראית נכונה או לא.

בנוגע לשאלתנו הראשונה, נראה לומר שמבחינה דתית
אין הכרח לומר שמדובר בספר אחד, שהרי מצינו
מקומות בתלמוד שחילקו ספר מסוים לשני כותבים. אנו
מכירים מקרים בהם נבואה של נביא אחד נכתבת יחד
עם נביא אחר. נוסף ונעיר כי ישנם עדויות מוקדמות
מאוד, מאמצע ימי בית שני, לפיהם כבר אז היה ספר
ישעיהו, כפי שאנו מכירים אותו, ספר אחד.

בכל מקרה, לגופו של עניין, האם מדובר על שני נביאים
שונים? נקדים ונשאל שאלה נוספת, אם נאמר שמדובר
בנביא אחד שפונה לשני דורות, צריך להבין מדוע פונה
ישעיהו לדור שאינו שלו. תפקידו של הנביא אינו לגלות
את העתיד, אלא לתקן את העם, ועל כן יש לשאול מדוע
יש צורך לדורו של ישעיהו לשמוע דברים שלא מופנים
אליהם?

עמוס חכם, בהקדמה לפרוש דעת מקרא על ספר ישעיהו
דן בשאלה זו. טענתו היא כי גם לישעיהו היו תלמידים
שכתבו את נבואתו. אותם תלמידים כתבו את נבואתו
של ישעיהו לדורות הבאים כאשר אלו נצרכו. מדובר
בשני שלבים, בשלב ראשון ישעיהו מתנבא לדורו, השלב
השני הוא תעודות חתומות אשר מתפרסמות רק כאשר
יש להם רלוונטיות. בכל מקרה, ישנו קשר עמוק בין
החלק הראשון לחלק השני של הספר, ולכן ברור שיש
קשר בין הנבואות ולא ניתן לחלק ביניהם לחלוטין.
דבריו של עמוס חכם מנסים לשלב בין הפער הדורי
ותפקידה של הנבואה לבין הקשר ההדוק בין שני חלקי
הספר.

3. בהפטרות השבוע ישעיהו מ' אנו קוראים:

(א) נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם: (ב) דברו על
לב ירושלים וקראו אליה כי מלאה צבאה פי נרצה
עונה כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה: ס

ההקבלה בין הפטרת "נחמו" להפטרת "אנכי אנכי הוא מנחמכם":

אם נתבונן בפסוקי הפתיחה של הפטרת שופטים (ישעיהו נ"א: יב-נ"ב: יב) נמצא דמיון מפתיע, המתבטא במקבילות רבות, בינה לבין הפטרת "נחמו נחמו עמי". בטרם נתבונן במקבילות הסגנוניות של הטקסט, יש לראות אף את ההקשר הזהה. הפסוקים הקודמים להפטרת פרשת שופטים הינם פסוקים מרוממים המבשרים על חזון הגאולה, בלשון פיוטית

6. ישעיהו נ"א ט-י:

"הלוא את היא המחרבת ים מי תהום רבה השמה מעמקי ים דרך לעבר גאולים. ופדויי ד' ישובו ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם, ששון ושמחה ישיגו נסו יגון ואנחה".

פסוק זה מזכיר, כמובן, את הפסוקים הידועים מסוף פרק ל"ה

7. ישעיהו ל"ה ט-י:

"לא יהיה שם אריה ופריץ חיות בל יעלנה לא תמצא שם והלכו גאולים. ופדויי ד' ישובו ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם, ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה".

מלבד העובדה שבפרק ל"ה מדובר על מעבר יבשתי בפסוק הראשון למעבר הגאולים, ואילו פרק נ"א מנבא על דרך ים, הרי שמדובר בפסוקים זהים ובבשורה דומה. שני הפסוקים מסיימים חטיבה נבואית במסגרת הספר בנבואת גאולה, והכתובים הבאים לאחריהם יפתחו ביחידה חדשה. ואכן, בשני המקרים פותחים המשך הכתובים בדברי נחמה, ובסדרה חדשה של נבואות הבאות לעודד את העם, מתוך הנחה שטרם נגאל ולא זכה לשוב לציון ברינה.

לאחר הנבואה השניה של "ופדויי ה' ישובו" שבפרק נ"א באה הפטרתנו ופותחת ב"אנכי אנכי הוא מנחמכם", ואילו לאחר הפעם הראשונה שבפרק ל"ה, הנבואה הראשונה הפונה לעם לאחר מכן היא "נחמו נחמו עמי". (פרקים ל"ו-ל"ז החוצצים ביניהם, הינם פרקים עלילתיים שהנבואות בהם מיוחדות לחזקיהו. מקומם ותפקידם במסגרת הספר אינו מענייננו במסגרת הזאת, אך לאור אופיים העלילתי, ניתן להטעון שפרק מ' מהווה, מבחינה מסויימת, המשך לפרק ל"ה) עתה, הבה נבדוק את המקבילות הסגנוניות שבין שתי הפטרות.

ראשית, שתיהן פותחות בשימוש בסגנון כפול המשמש להדגשה ("אנכי אנכי", "נחמו נחמו"), וזאת מתוך הנחה שהעם מדוכדך מאד וטעון עידוד רב. ביחס לכך ראוי להעיר המדרש כבר שם לב לכך שהסגנון הכפול הוא

קול המונה של רומא – והיא הצלחת האומות, וכשראו שועל יוצא מהר הבית – והיא שפלותם של ישראל, עד שניחם אותם ר' עקיבא ואמרו: "נחמתנו, נחמתנו". וכנגד שפלות ישראל אמר: "קול קורא במדבר" שישראל עתה הם כמו מדבר שמם בלי שום לחוחית שישמעו לקול הקורא והמעורר אותם ויכינו עצמם להיגאל...

בפשטות נראה כי אין קשר בין חלק זה לחלק הראשון. המילה שבכל זאת קושרת בין החלקים היא 'מסילה'. ונראה לאמר שמשמעות המילה 'מסילה' בספר ישעיהו היא להוביל מן הגלות אל הגאולה בדרך המהירה ביותר. עניין נוסף שקושר בין נבואה זו לספר ישעיהו הוא פסוק ד', העוסק בהגבהה והנמכה. נושא זה של "הגבהת הנמוך והנמכת הגבוה" חוזר בספר ישעיהו, פסוק ד' מתאר כיצד כל העולם משתווה אל מול גאולת ה', אין עוד גבוה ונמוך, הכל מתאפס אל מול כבוד ה' המגיע לגאול את ישראל.

בקריאה השלישית מועצמת הארעיות של העולם אל מול דבר אלוקינו. הקשר בין פסוקה זו מתגלה לנו במקבילה - בתהלים ק"ג. ישעיהו קורא לישראל לא להתייאש מן הפורענות, דבר אלוקים בסוף יקום. גם כאשר אתם נמצאים במצב קשה, הגאולה לבסוף תבוא.

החלק הרביעי עוסק באותו מבשר. המבשר בתנ"ך תפקידו לבשר על הנצחון, וכך גם בנבואה שלנו. ירושלים שוממה, צריך לנחם אותה, כאשר הבשורה מגיעה יש לעלות על הר גבוה ולבשר להרי יהודה שהמלך חוזר. מכאן ניתן להבין את שני הפסוקים האחרונים של הנבואה, פסוק י' מתאר את שובו של המלך לאחר זמן רב בו המלך לא היה בביתו. בפסוק י"א הדימוי של המלך מתחלף בדימוי של רועה. אם בפסוק י' הדגש היה על מלך שמושל על ממלכתו, הזרוע כאן מושלת בכוח, בפסוק י"א התמונה אחרת לחלוטין, כאן תפקידה של הזרוע לחמול, לקבץ את הטלאים. אותה זרוע היא הזרוע של הדין והזרוע של החמלה והרחמים.

אם נסכם את הנבואה, אזי יש לנו כאן תהליך של ארבעה שלבים. ראשית קוראים לירושלים ואומרים לה שיהיה בסדר. בשלב השני בונים את המסילה המכינה את בואו של המלך לירושלים, מסילה המכינה את הגאולה. בפסוקה השלישית קוראים לישראל לא לאבד תקווה. בפסוקה הרביעית עומד המלך בשערי ירושלים, והמבשר קם ואומר שהמלך שב למעונו. יש לציין שירושלים היא נושא הנבואה ולא דווקא ישראל.

ומסביר הרב משה ליכטנשטיין, שהנחמה איננה ענין לוגי שיש להוכיחו נאמנה ולהסביר את ההגיון מאחריה ובכך די לנחם את האבל, אלא מדובר בתהליך נפשי. לו בעיית הנחמה וההתמודדות עם הגלות היתה רק שכלית, אזי ברגע שישעיהו פרש את טיעונו בדבר גדלות הבורא ורוממותו בפרקי הנחמה הראשונים, היה די בכך לשכנע את העם שהגאולה אפשרית ושסוף הטובה להגיע. ברם, חווית האבלות ותחושת העזיבה והנטישה אינן רק טענות מטאפיזיות בענין הגמול, אלא בראש ובראשונה תהליכים נפשיים וחוויתיים ועל כן הן טעונות חיזוק. האבל והסובל צריכים עידוד נפשי, הן בהתמודדות עם ההווה והן בחיזוק התחושה ששינוי המצב אפשרי. החדרת המסר על יציאה מן המשבר איננה ענין שכלי אלא נפשי, ולשם כך באה החזרה. תפקיד החזרה היא לשם הדגשה ושכנוע, מתוך סבלנות ואמפטיה.

ניתן, כמובן, לטעון טענה זו ביחס לכלל נבואות הנחמה של ישעיהו, שהרי מזוית מסויימת, יש כאן מעל עשרים פרקים החוזרים על המסר הבסיסי של נחמה, וכן לנמק בכך את הצורך בשבע הפטרות נחמה, מבלי להזדקק יותר לניתוח ופירוט ההבדלים שביניהן. במידה ידועה, טענה זו אכן נכונה, וזאת מבלי לבטל את ערכן של בדיקת ההתפתחות וההבדלים שבין הנחמות השונות. ואולם, בהפטרותנו היא מקבלת משנה תוקף ומשמעות, שהרי טכניקת החזרה מהווה בה מרכיב מרכזי באופן מודע ובולט. לכן, אף אם לא ניאחזו בטיעון הכללי בדבר הצורך בחזרה על מנת לפטור עצמנו מניתוח הפטרות, בהפטרה זו – ההתפתחות שבנבואות הנחמה היא בעצם השימוש המודע בחזרה כגורם מנחם.

חזרה לשם פירוט

תפקיד שני לחזרה הוא הפירוט. בהפטרות נחמו מדובר באופן כללי ביותר על כך שירושלים זקוקה לנחמה, אך לא פורטו בה החרדות, החששות והתחושות המקננות בלב העם. כאן, בהפטרות משפטים, ישנה הרחבה רבה ופירוט הפחדים של ישראל. במשפט אחד, ניתן לומר שההפטרה של פרשת משפטים מתמקדת בחרדה מפני הגוים ובחשש מה יעשו האומות. כבר בפתיחה של פרשת משפטים, מתמקד הצורך בנחמה במורד הלב מפאת ידו של המציק בשר ודם

11. ישעיהו נ"א יב-יג:

"מי את ותיראי מאנוש ימות ומבן אדם חציר ינתן. ותשכח ד' עשך נוטה שמים ויסד ארץ ותפחד תמיד כל היום מפני חמת המציק כאשר כונן להשחית ואיה חמת המציק".

בהמשך, חרדות ההווה מקבלות את מובנן ומשמעותן לאור נסיון העבר, ועל כן הנביא מפרט את מה שהיה

ממאפייני סגנון הנחמה של ישעיהו, והוא מעיר באופן כללי על כך

8. ויקרא רבה פרשה י' סעיף ב', ד"ה רבי עזריה
"שהיו נבואותיו נבואות כפולים עורי עורי, התעוררי התעוררי, שוש אשיש, נחמו נחמו, אנכי אנכי הוא מנחמכם"

ואם נתבונן בדוגמאות המובאות במדרש נראה שכולן חוץ מ"שוש אשיש" לקוחות מהפטרת שבת נחמו או מהפטרת שבת פרשת משפטים, דבר שיש בו להעיד על כך שישנו שימוש ממוקד במאפיין הזה בשתי הפטרות. (כמו כן הצירוף "אנכי אנכי" מופיע בשני מקומות נוספים בספר (מ"ג:י"א, מ"ג:כ"ה) ואף שם כלשון נחמה.)

שנית, שתיהן פונות אל ירושלים, ולא רק לישראל, כישות המתנחמת, ושתיהן עושות זאת תוך כדי קביעה שסאתה מלאה וסבלה דיה. ב

9. הפטרת נחמו נאמר:

"דברו על לב ירושלם וקראו אליה כי מלאה צבאה כי נרצה עונה כי לקחה מיד ד' כפלים בכל חטאתיה"

10. ובהפטרות משפטים נאמר:

"התעוררי התעוררי קומי ירושלם אשר שתית מיד ד' את כוס חמתו את קבעת כוס התרעלה שתית מצית".

כמו כן, אף השימוש בדימוי החציר עבור ארעיותו ואפסותו של האדם, נמצא בשתי הפטרות הללו, ורק בהן במסגרת ספר ישעיהו.

מכל השיקולים הללו, ניתן לקבוע שקיימות הקבלות רבות בין פתיחת הפטרת נחמו לבין תחילת הפטרת פרשת משפטים. ואם כן נשאלת השאלה מה משמעות ההקבלות הללו.

עקרונות, מבחינה ספרותית יכולים להיות כמה תפקידים לחזרה מעין זו. ניתן להצביע לפחות על שלש מטרות אפשריות:

- חזרה לשם הדגשה.
- פירוט נרחב יותר לנקודה שהוזכרה בפעם הראשונה באופן כללי.
- פיתוח הענין וקידום העלילה מעבר לנקודה שהגיעה אליו בפעם הראשונה.

חזרה לשם הדגשה

כמדומה, שבנוגע להפטרות פרשת משפטים, ניתן להעמיס את כלל התפקידים הללו על טכניקת החזרה. ראשית, כפי שכבר ראינו, החזרה הכפולה משמשת אצל ישעיהו כאמצעי סגנוני לחזרה והדגשה ברמת המשפט ("נחמו נחמו" "אנכי אנכי" וכו'). לכן ניתן לאמר שלא רק החזרה על המלים הבודדות אלא עצם קיומה של הפטרת משפטים מהווה חזרה מערכתית לכלל ענין הנחמה.

תכנית והן מבחינה סגנונית. מבחינה עניינית ישנו מעבר מן האמירה הכללית על ישראל והאומות לאמירה קונקרטית יותר, ואילו מבחינה סגנונית יש לראות את הפתיחה של "עורי עורי" כמהווה פתיחה ליחידה חדשה, ובדומה למקרים האחרים של המלים הכפולות. לאור זאת, ניתן לומר שההפטרה מחולקת מבחינה סגנונית לשלשה חלקים, כשבראש כל יחידה מופיעה פתיחה כפולה:

א. נ"א:י"ב-ט"ז – "אנכי אנכי". חלק זה מדבר באופן כללי על פחד האויב ויכולתו של הקב"ה לנצח אותו מפאת ידו החזקה המתבטאת ונגלית בבריאה.
 ב. נ"א:י"ז-כ"ג – "התעוררי התעוררי". יחידה זו מתארת בפרוטרוט את הסבל שישראל סבלו וסובלים מאת הגוים, ומהבאת עול מלחמתו של הקב"ה בגוים להצלת ישראל. אין מדובר עוד על גדלות הקב"ה בבריאה אלא בלחימה בגוים, אך אין הזדקקות לנימוקים היסטוריים מוחשיים.
 ג. נ"ב:א-י"ב – "עורי עורי". בחלק הזה, ישנה התייחסות למסגרת ההיסטורית הישראלית של מצרים ואשור, והבטחת גאולה מאת הקב"ה.

חזרה לפיתוח העלילה

עד עתה, דיברנו על הדגשה ופירוט כמטרות החזרה על נבואות שנאמרו כבר, ועכשיו עלינו לבחון את הגורם השלישי של פיתוח העלילה. ונראה, שיש מקום להציע שההפטרה אינה מתמקדת בגלות כשלעצמה אלא בפחד נקודה זו מודגשת בעיקר בתחילת ההפטרה: "מי את ותיראי מאנוש ימות ומבן אדם חציר ינתן... ותפחד תמיד כל היום מפני חמת המציק כאשר כונן להשחית ואיה חמת המציק". לא עצם הגלות והסבל הנלווה, אלא הפחד עצמו הוא עיקר הבעיה. מציאות שבה הפחד משתק את האדם וממלא את תודעתו מתקיימת בשני שלבים של גלות:

א. בשלב הייסורים, כאשר הפחד מבוסס במציאות העגומה והינו בבחינת "והיו חיך תלאים לך מנגד ופחדת לילה ויומם ולא תאמין בחיך. בבקר תאמר מי יתן ערב ובערב תאמר מי יתן בקר מפחד לבבך אשר תפחד וממראה עיניך אשר תראה", וזאת מפאת החשש מן המכה הבאה אשר אכן אמורה להגיע.

ב. החרדה שבאה מפני טראומות שהיו בעבר, למרות שסיבת הפחד כבר הוסרה ואיננה. החששות הניעורים מרעשים חזקים ופתאומיים, האסוציאציות הקשות הצפות ועולות בכל מיני מצבים פשוטים, הינן תופעות המוכרות לנו כשכיחות בקרב אנשים שחוו חוויות טראומטיות ומאיימות.

בשעתו, ואיננו מסתיר את העובדה שאותו אנוש בן-תמותה וילוד אשה שבאחריתו ייבש כחציר וייבול כציץ, הביא סבל רב על ישראל בשעתו

12. ישעיהו נ"א יז-כ:

"התעוררי התעוררי קומי ירושלים אשר שתית מיד ד' את כוס חמתו את קבעת כוס התרעלה שתית מצית. אין מנהל לה מכל בנים ילדה ואין מחזיק בידה מכל בנים גדלה. שתים הנה קראתיך מי ינוד לך השד והשבר והרעב והחרב מי אנחמד. בניך עלפו שכבו בראש כל חוצות כתוא מכמר המלאים חמת ד' גערת אלקיך".

אין כאן עוד אמירה כללית בלבד כבהפטרות נחמו והפרקים שבאו בעקבותיה, אלא התמקדות בנקודה מפורטת וטיפול יותר מעמיק בה. לכן, הטיעונים על גדלות ד' ויכולתו לגבור על האדם אינם נאמרים במישור המטאפיזי הכללי כבהפטרות נחמו, בה הנביא מדבר על אפסות האדם לעומת כוחו האינסופי של הבורא. כאן הם מקבלים ביטוי היסטורי מוחשי, המתבטא הן בעובדה שמדובר על המאבק שבין הקב"ה לגוים, והן בהתייחסות נקודתית יותר למהלך ההיסטוריה הישראלית. הנקודה הראשונה נאמרת ע"י הנביא בצמוד לפסוקים הקודמים שהזכרנו וכתגובה עליהם

13. ישעיהו נ"א כ-כג:

"לכן שמעי נא זאת עניה ושכרת ולא מיין. כה אמר אד-ניך ד' אלקיך יריב עמו הנה לקחתי מידיך את כוס התרעלה את קבעת כוס חמתי לא תוסיפי לשתות עוד. ושמתיה ביד מוגיך אשר אמרו לנפשך שחי ונעברה ותשימי כארץ גוף וכחוץ לעברים".

הנקודה השניה באה לאחר פתיחת הנחמה הכפולה השניה שבהפטרה

14. ישעיהו נ"ב א-ו:

"עורי עורי לבשי עזך ציון לבשי בגדי תפארתך ירושלים עיר הקדש כי לא יוסיף יבא בך עוד ערל וטמא. התנערי מעפר קומי שבי ירושלים התפתחו התפתחי מוסרי צוארך שביה בת ציון. כי כה אמר ד' חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו. כי כה אמר אד-ני ד' מצרים ירד עמי בראשנה לגור שם ואשור באפס עשקו. ועתה מי מה לי פה נאם ד' כי לקח עמי חנם משלו משליו יהילילו נאם ד' ותמיד כל היום שמי מנאץ. לכן ידע עמי שמי לכן ביום ההוא כי אני הוא המדבר הנני".

כפי שניתן לראות, כאן ישנה התייחסות לתולדות עם ישראל במציאות ההיסטורית הקונקרטית של שעבוד מצרים ומלחמות אשור, תוך כדי רמיזה ברורה שסופן של שתי האפיזודות הללו הוא בהצלת ישראל מיד צר, ועל כן אף הבטחת הגאולה העתידה מהימנה ויציבה.

בעצם, ניתן לדבר על כך שהפסוקים הללו מהווים יחידת משנה חדשה ומוגדרת במסגרת ההפטרה, הן מבחינה

כמדומה, שדבריו של הנביא כוללים את הסוג השני ומכוונים בעיקר אליו. אמנם, פסוק הפתיחה התמה על מוראם של ישראל מפני בשר ודם אינו ניתן להכרעה, ובהחלט ייתכן שהוא פונה בעיקר לסוג הראשון, אך הפסוק השני מתמקד בפחד כשלעצמו כבעיה: "ותפחד תמיד כל היום מפני חמת המציק כאשר כונן להשחית ואיה חמת המציק?" המציק איננו עוד בשטח, אך החרדה נשארה. אם כן, אין הנביא מטפל בנבואה זו במצב אקוטי של גלות וסבל אלא בהשלכות ארוכות טווח ותהליכים נפשיים עמוקים יותר הנלווים לגלות. בכך, הנביא מתקדם מעבר לנאמר בפרקים הקודמים שטיפלו בגלות מזויות שונות, אך לא עסקו בפחד כבעיה כשלעצמה, ובכך יש משום פיתוח הדין הנבואי בגלות ולא רק חזרה על הנאמר קודם.

לאור זאת, ובעקבות הנאמר לעיל על חלוקה משולשת של ההפטרה, ניתן להוסיף ולאמר:

- החלק הראשון עוסק בהווה, דהיינו השלכות הגלות על העם במשך תקופת הגלות המתמשכת ולא בשעת החורבן
- החלק השני מטפל בעבר ומתאר את הסבל בעת החורבן והתבוסה
- החלק השלישי מתמקד בעתיד ובהבטחת הגאולה.

מעבר זה מהווה לעבר ולאחר מכן לעתיד הינו הגיוני ומתבקש, אם הנבואה מכוונת כלפי הדורות הבאים שיחיו עם הגלות כמציאות מתמשכת ולא כחורבן פתאומי וכואב; קודם, יש לטפל במציאות העכשווית ובעיותיו הרוחניות והנפשיות, ועל כן פותחים בכך, כאשר בשלב השני מן הראוי לחזור אחורה לשורש הבעיה ובחלק המסיים לפנות לעתיד ולהבטחה לתקופה טובה יותר של רגלי מבשר המופיע על ראש ההרים.